LIGJ

Nr. 106/2016

PËR PRODHIMIN BIOLOGJIK, ETIKETIMIN E PRODUKTEVE BIOLOGJIKE DHE KONTROLLIN E TYRE[1]

Në mbështetje të neneve 78 dhe 83, pika 1, të Kushtetutës, me propozimin e Këshillit të Ministrave,

K U V E N D I

I REPUBLIKËS SË SHQIPËRISË

V E N D O S I:

KREU I

DISPOZITA TË PËRGJITHSHME

Neni 1

Qëllimi

1. Qëllimi i këtij ligji është të krijojë bazën për zhvillimin e qëndrueshëm të prodhimit biologjik, të sigurojë funksionimin efikas të tregut dhe të garantojë konkurrencë të drejtë, besimin dhe mbrojtjen e interesave të konsumatorëve.

2. Ky ligj përcakton objektivat dhe parimet e përgjithshme për:

a) të gjitha fazat e prodhimit, përgatitjes e shpërndarjes së produkteve biologjike dhe kontrollit të tyre;

b) përdorimin e treguesve që i referohen prodhimit biologjik në etiketim dhe reklama.

Neni 2

Fusha e zbatimit

1. Ky ligj zbatohet për produktet që vijnë nga bujqësia, përfshirë akuakulturën, kur këto produkte janë vendosur ose kanë për qëllim të vendosen në treg, si më poshtë:

a) produktet bujqësore të gjalla ose të papërpunuara;

---

[1] *Ky ligj është përafruar pjesërisht me Rregulloren e Këshillit (KE) nr. 834/2007, datë 28 qershor 2007, "Për prodhimin biologjik dhe etiketimin e produkteve biologjike dhe që shfuqizon Rregulloren (KEE) 2092/91", të ndryshuar. Numri CELEX: 32007R0834, Fletorja Zyrtare e Bashkimit Europian, Seria L Nr. 189, dt. 20.7.2007, faqe 1-23.*

b) produktet bujqësore të përpunuara për t'u përdorur si ushqim;
c) ushqimet për kafshë;
ç) materialin mbjellës dhe shumëzues bimor.

2. Ky ligj zbatohet edhe për majatë që përdoren si ushqim për njerëz dhe kafshë.

3. Ky ligj zbatohet për çdo operator të prodhimit, përgatitjes, transportit dhe shpërndarjes së produkteve të përcaktuara në pikën 1, të këtij neni, me përjashtim të operatorëve të kateringut.

4. Ky ligj zbatohet për produktet e përcaktuara në pikën 1, të këtij neni, pa cenuar dispozitat ligjore në fuqi për prodhimin, përgatitjen, tregtimin, etiketimin dhe kontrollin, për ushqimin dhe ushqimin për kafshë.

5. Produktet nga gjuetia dhe peshkimi i kafshëve të egra nuk konsiderohen prodhim biologjik.

Neni 3

Përkufizime

Në këtë ligj termat e mëposhtëm kanë këto kuptime:

a)"Autoriteti kompetent" është ministria përgjegjëse për bujqësinë.

b) "Akuakulturë" ka kuptimin e dhënë në legjislacionin në fuqi për akuakulturën.

c) "Aditiv ushqimor për ushqime për kafshë"ka kuptimin e dhënë në legjislacionin në fuqi për ushqimin.

ç) "Etiketim"ka kuptimin e dhënë në aktet nënligjore në zbatim të ligjit për ushqimin.

d) "Fazat e prodhimit, përgatitjes dhe shpërndarjes" është çdo fazë, duke filluar nga prodhimi primar i një produkti biologjik, deri te ruajtja, përpunimi, prodhimi, transportidhe shitja apo furnizimi te konsumatori i fundit dhe atje ku është e nevojshme, si edhe veprimtaritë e etiketimit, reklamave, importit, eksportit dhe nënkontraktimeve.

dh) "I prodhuar nga OMGJ" është produkti, i cili vjen tërësisht apo pjesërisht nga OMGJ-të, por që nuk përmban apo përbëhet nga OMGJ-të.

e) "I prodhuar me OMGJ" është produkti i prodhuar duke përdorur një OMGJ, si organizëm i fundit i gjallë në procesin e prodhimit, por që nuk përmban ose përbëhet nga OMGJ-të dhe as është prodhuar nga OMGJ-të.

ë) "Kalim" është kalimi nga bujqësia jobiologjike në biologjike, brenda një periudhe të caktuar kohe, gjatë së cilës zbatohen kërkesat për prodhimin biologjik.

f) "Lëndë ndihmëse e përpunimit" është çdo substancë që nuk konsumohet si përbërës ushqimor në vetvete, e cila përdoret qëllimisht në përpunimin e lëndëve të para, ushqimeve apo përbërësve të tyre, për të arritur një qëllim të caktuar teknologjik gjatë trajtimit ose përpunimit dhe që mund të rezultojë në praninë e paqëllimshme, por teknikisht të pashmangshme, të mbetjeve të vetë substancës ose derivateve të saj në produktin përfundimtar, me kusht që këto mbetje të mos paraqesin rrezik për shëndetin, si dhe të mos kenë ndonjë efekt teknologjik në produktin përfundimtar.

g) "Operator" është çdo person fizik apo juridik, përgjegjës për të siguruar zbatimin e kërkesave të këtij ligji në veprimtaritë biologjike të kontrolluara prej tij.

gj) "Organizmat e modifikuar gjenetikisht (OMGJ)" ka kuptimin e dhënë në legjislacionin në fuqi për ushqimin.

h) "Prodhim biologjik" është përdorimi i metodave të prodhimit në përputhje me rregullat e përcaktuara në këtë ligj për të gjitha fazat e prodhimit, përgatitjes dhe shpërndarjes.

i) "Prodhim bimor" është prodhimi i produkteve nga bimët bujqësore, përfshirë vjeljen e bimëve të egra për qëllime tregtare.

j) “Produkt biologjik/organik/bio/eko” është produkt i përftuar ose i lidhur me prodhimin biologjik.

k) “Prodhim shtazor” është prodhimi i kafshëve dhe shpendëve shtëpiake apo të zbutura (përfshirë insektet), përjashtuar kafshët ujore.

l) “Përgatitja” janë veprimet për ruajtjen dhe përpunimin e produkteve biologjike, përfshirë therjen e kafshëve dhe prerjen e mishit, ambalazhimin, etiketimin dhe/ose ndryshimet e bëra në etiketim për tregimin e metodës së prodhimit biologjik.

ll) “Paraambalazhim”ka kuptimin e dhënë në legjislacionin në fuqi për ushqimin.

m) “Përbërës”ka kuptimin e dhënë në aktet nënligjore në zbatim të ligjit për ushqimin.

n) “Produkte për mbrojtjen e bimëve (PMB)”ka kuptimin e dhënë në legjislacionin në fuqi për mbrojtjen e bimëve.

nj) “Produkt i kontaminuar” është produkti që, pas analizimit laboratorik, rezulton me mbetje të inputeve të palejuara për t’u përdorur në prodhimin biologjik ose me çdo mbetje tjetër.

o) “Reklamë” është çdo paraqitje te publiku, me çdo mënyrë tjetër përveç etiketës, që ndikon ose mund të ndikojë dhe përcaktojë qëndrime, bindje e sjellje për të nxitur drejtpërdrejt apo tërthorazi shitjen e produkteve biologjike.

p) “Rrezatim jonizues” është transferim i energjisë në formë grimcash elementare ose valësh elektromagnetike, me gjatësi 100 nanometër apo më të vogël ose me frekuencë 3 x 1015 Hertz apo më të madhe, në gjendje të prodhojë jone, drejtpërdrejt ose jodrejtpërdrejt.

q) “Trupa e kontrollit” është njësi e pavarur private, vendase apo e huaj, e cila kryen inspektimin dhe certifikimin në fushën e prodhimit biologjik, në përputhje me kërkesat e përcaktuara në këtë ligj.

r) “Ushqim”ka kuptimin e dhënë në legjislacionin në fuqi për ushqimin.

rr) “Ushqim për kafshë”ka kuptimin e dhënë në legjislacionin në fuqi për ushqimin.

s) “Vendosje në treg”ka kuptimin e dhënë në legjislacionin në fuqi për ushqimin.

sh) “Veprimtaritë e kateringut” është përgatitja e produkteve biologjike në restorante, spitale, mensa dhe biznese të tjera të ngjashme ushqimore, në pika shitjeje apo shpërndarjeje për konsumatorin e fundit.

KREU II

OBJEKTIVAT DHE PARIMET E PRODHIMIT BIOLOGJIK

Neni 4

Objektivat

Objektivat për prodhimin biologjik janë:

a) vendosja e një sistemi menaxhimi të qëndrueshëm të bujqësisë, i cili:

i) respekton sistemet dhe ciklet e natyrës, ruan e përmirëson shëndetin e tokës, ujit, bimëve dhe kafshëve,si dhe ekuilibrin ndërmjet tyre;

ii) kontribuon për një nivel të lartë të larmisë biologjike;

iii) siguron përdorimin e përgjegjshëm të energjisë e burimeve natyrore, të tilla si uji, toka, lëndët biologjike dhe ajri;

iv) respekton standarde të larta të mirëqenies së kafshëve dhe, në veçanti, plotëson nevojat specifike jetësore, sipas llojeve të kafshëve;

b) prodhimi i produkteve me cilësi të lartë;

c) prodhimi i një larmie të gjerë ushqimesh e produktesh të tjera bujqësore,të cilat i përgjigjen kërkesës së konsumatorëve për produkte të prodhuara nga përdorimi i proceseve

që nuk dëmtojnë mjedisin, shëndetin e njerëzve, bimëve ose shëndetin dhe mirëqenien e kafshëve.

Neni 5

Parime të përgjithshme

Prodhimi biologjik mbështetet nëkëto parime:

a) Planifikimi dhe menaxhimi i përshtatshëm i proceseve biologjike, bazuar në sistemet ekologjike që përdorin burime natyrore brenda sistemit, me metoda, të cilat:

i) përdorin organizma të gjallë dhe metoda mekanike prodhimi;

ii) praktikojnë kultivimin e kulturave bujqësore dhe prodhimin shtazor, të bazuara në tokë, ose akuakulturën, në përputhje me parimin e shfrytëzimit të qëndrueshëm;

iii) përjashtojnë përdorimin e OMGJ-ve dhe produkteve të prodhuara nga ose me OMGJ, por nuk përjashtojnë përdorimin e produkteve mjekësore veterinare;

iv) bazohen në vlerësimin e rrezikut dhe, kur është e nevojshme,nëmarrjen e masave paraprake dhe parandaluese.

b) Kufizimi i përdorimit të inputeve që vijnë nga jashtë njësisë. Kur inputet e jashtme janë të nevojshme ose nuk ekzistojnë praktikat dhe metodat e përshtatshme menaxheriale, të përcaktuara në shkronjën "a", të këtij neni, atëherë ato kufizohen në:

i) inpute nga prodhimi biologjik;

ii) substanca natyrore apo me prejardhje natyrore;

iii) plehra minerale me tretshmëri të ulët.

c) Kufizimi i rreptë i përdorimit të inputeve të sintetizuara kimikisht vetëm në rastet përjashtimore kur:

i) nuk ekzistojnë praktikat e përshtatshme të menaxhimit;

ii) inputet e jashtme, të përcaktuara në shkronjën "b", të këtij neni, nuk gjenden në treg;

iii) përdorimi i inputeve të jashtme, të përcaktuara në shkronjën "b", çon në krijimin e efekteve të papranueshme mjedisore.

ç) Përshtatja, kur është e nevojshme dhe brenda përcaktimeve të këtij ligji, e rregullave të prodhimit biologjik, duke marrë parasysh gjendjen shëndetësore, ndryshimet klimatike rajonale dhe të kushteve lokale, fazat e zhvillimit, si dhe praktikat e veçanta të mbarështimit.

Neni 6

Parimet e veçanta për bujqësinë

Përveç parimeve të përgjithshme, të përcaktuara në nenin 5, të këtij ligji, bujqësia biologjike bazohet në këto parimetëveçanta:

a) ruajtja, zhvillimi i jetës, pjellorisë natyrore të tokës, qëndrueshmërisë e larmisë biologjike në tokë, duke parandaluar e luftuar erozionin, ngjeshjen e tokës dhe të ushqyerit e bimëve kryesisht përmes ekosistemit të tokës;

b) minimizimi i përdorimit të burimeve të paripërtëritshme dhe të inputeve nga jashtë fermës;

c)riciklimi i mbetjeve dhe nënprodukteve me prejardhje bimore e shtazore si inpute në prodhimin bimor e shtazor;

ç) marrja parasysh e ekuilibrit ekologjik lokal apo rajonal në marrjen e vendimeve për prodhimin;

d) ruajtja e shëndetit të kafshëve, duke nxitur mbrojtjen imunologjike natyrore të tyre, si dhe përzgjedhjen e racave e praktikave të përshtatshme të mbarështimit;

dh) mbrojtja e shëndetit të bimëve nëpërmjet masave parandaluese, siç janë përzgjedhja e specieve të përshtatshme, varieteteve të qëndrueshme ndaj dëmtuesve e sëmundjeve, qarkullimet e përshtatshme të kulturave bujqësore, metodat mekanike e fizike, si dhe mbrojtja e armiqve natyrorë të dëmtuesve;

e) zbatimi i praktikave të prodhimit shtazor që i përshtaten vendit dhe që lidhen me tokën;

ë) sigurimi i një niveli të lartë të mirëqenies së kafshëve, duke respektuar kërkesat e veçanta sipas specieve;

f) prodhimi i produkteve blegtorale biologjike, nga kafshë të rritura në ferma biologjike që nga lindja ose çelja dhe gjatë gjithë jetës së tyre;

g) zgjedhja e racave, bazuar në aftësinë e kafshëve për t'iu përshtatur kushteve lokale, vitalitetin dhe qëndrueshmërinë e tyre ndaj sëmundjeve ose problemeve shëndetësore;

gj) ushqimi i kafshëve me ushqim biologjik për kafshë, të përbërë nga lëndë të para që vijnë nga bujqësia biologjike dhe nga substanca natyrore jobujqësore;

h) zbatimi i praktikave të mbarështimit të kafshëve, të cilat forcojnë sistemin imunitar dhe fuqizojnë mbrojtjen natyrore kundër sëmundjeve, duke përfshirë, sidomos, ushtrime fizike të rregullta dhe, kur është e përshtatshme, qasjen ndaj vendeve të hapura e në kullota;

i) përjashtimi i mbarështimit të kafshëve poliploide, të krijuara në rrugë artificiale;

j) ruajtja e larmisë biologjike të ekosistemeve natyrore ujore, e shëndetit të vazhdueshëm të mjedisit ujor, e cilësisë së ekosistemeve ujore dhe tokësore përreth tyre, në prodhimin nga akuakultura;

k) ushqimi i organizmave ujorë me ushqim për kafshë që vjen nga shfrytëzimi i qëndrueshëm i peshkimit, në mënyrë që popullata ujore të mos ndikohet e të mos ushtrojë ndikim negativ në mjedis, ose me ushqime biologjike për kafshë, të përbëra nga përbërës bujqësorë biologjikë dhe substanca natyrale jobujqësore.

Neni 7

Parimet e veçanta për përpunimin e ushqimeve biologjike

Përveç parimeve të përgjithshme, të përcaktuara në nenin 5, të këtij ligji, prodhimi i ushqimeve biologjike të përpunuarabazohet në këto parimetëveçanta:

a) prodhimi i ushqimeve biologjike nga përbërës që vijnë nga bujqësia biologjike, përveç rasteve kur një përbërës i tillë nuk gjendet në treg në formë biologjike;

b) kufizimi i përdorimit të aditivëve ushqimorë, i përbërësve jobiologjikë, me funksionekryesisht teknologjike e shqisore, si dhe i mikroelementeve e lëndëve ndihmëse në përpunim, në mënyrë që të përdoren në sasi minimale dhe vetëm në rast nevoje të domosdoshme teknologjike ose për qëllime të veçanta ushqimore;

c) përjashtimi i substancave dhe metodave përpunuese që mund të keqinformojnë lidhur me natyrën e vërtetë të produktit;

ç) përpunimi me kujdes i ushqimit, duke i dhënë përparësi përdorimit të metodave biologjike, mekanike dhe fizike.

Neni 8

Parimet e veçanta për përpunimin e ushqimeve biologjike për kafshë

Përveç parimeve të përgjithshme, të përcaktuara në nenin 5, të këtij ligji, prodhimi i ushqimeve të përpunuara biologjike për kafshëbazohet në këto parimetëveçanta:

a) prodhimi i ushqimeve biologjike për kafshë nga përbërës ushqimorë biologjikë për kafshë, përveçse kur përbërës të tillë nuk gjenden në treg në formë biologjike;

b) kufizimi i përdorimit të aditivëve të ushqimit për kafshë dhe lëndëve ndihmëse për përpunimnë sasi minimale dhe vetëm në raste nevoje të domosdoshme teknologjike apo zooteknike ose për qëllime të veçanta të të ushqyerit;

c) përjashtimi i substancave dhe metodave përpunuese që mund të keqinformojnë për natyrën e vërtetë të produktit;

ç) përpunimi me kujdes i ushqimit për kafshë, duke i dhënë përparësi përdorimit të metodave biologjike, mekanike dhe fizike.

KREU III

RREGULLAT E PRODHIMIT

SEKSIONI 1

NDALIMET NË PRODHIMIN BIOLOGJIK

Neni 9

Ndalimi i përdorimit të OMGJ-ve

1. Në prodhimin biologjikndalohet përdorimi i OMGJ-ve dhe i produkteve të prodhuara nga ose me OMGJ, si ushqim, ushqim për kafshë, lëndë ndihmëse në përpunim, produkte për mbrojtjen e bimëve, plehra të përdorimit bujqësor, përmirësues të tokës, material mbjellës dhe shumëzues bimor, mikroorganizma dhe kafshë.

2. Për qëllim të ndalimeve të përcaktuara në pikën1, të këtij neni, përOMGJ-të ose produktet e prodhuara nga OMGJ-të, si ushqime dhe ushqime për kafshë, operatorët mund të bazohen tek etiketa që shoqëron produktin ose në çdo dokument tjetër shoqërues, sipas legjislacionit në fuqi për ushqimin, lidhur me gjurmueshmërinë dhe etiketimin e organizmave gjenetikisht të modifikuar dhe gjurmueshmërinë e produkteve ushqimore dhe ushqimit për kafshë, të prodhuara nga organizmat gjenetikisht të modifikuar.

Operatorët mund të konsiderojnë se asnjë OMGJ ose produkt i prodhuar nga OMGJ-tënuk është përdorur gjatë prodhimit të ushqimeve ose ushqimeve për kafshë, nëse etiketa ose dokumenti shoqërues nuk tregon që përmban OMGJ, përveç kur ka informacione se etiketimi i produkteve në fjalë nuk është në përputhje me legjislacionin në fuqi për ushqimin.

3. Për ndalimet, sipas pikës 1, të këtij neni, për produktet që nuk janë ushqim ose ushqim për kafshë apo produktet e prodhuara nga OMGJ, operatorët që përdorin produkte të tilla jobiologjike, të blera nga palë të treta, duhet t'i kërkojnë shitësit dokumentacionin që vërteton se produktet e ofruara nuk janë prodhuar nga ose me OMGJ.

4. Masat për ndalimin e përdorimit të OMGJ-ve dhe produkteve të prodhuara nga ose me OMGJpërcaktohen me urdhër të ministrit përgjegjës për bujqësinë.

Neni 10

Ndalimi i përdorimit të rrezatimit jonizues

Ndalohet përdorimi i rrezatimit jonizues në trajtimin e ushqimeve biologjike ose ushqimeve biologjike për kafshë, apo tëlëndëve të para që përdoren në ushqimet biologjike ose në ushqimet biologjike për kafshë.

SEKSIONI 2

PRODHIMI BUJQËSOR

Neni 11

Rregulla të përgjithshme për prodhimin bujqësor

1. Ferma bujqësore menaxhohet në përputhje me kërkesat që zbatohen për prodhimin biologjik.

2. Në kushte të veçanta, ferma mund të ndahet në njësi prodhimi bujqësor ose vende prodhimi të akuakulturës, të ndara qartësisht nga ato të prodhimit jobiologjik. Për kafshët, kjo zbatohet për specie të ndryshme; për akuakulturën mund të përdoren të njëjtat specie, me kusht që të sigurohet ndarje e përshtatshme e vendeve të prodhimit; për bimët, për të shmangur prodhimin paralel, përdoren varietete të ndryshme, lehtësisht të dallueshme.

3. Në përputhje me përcaktimin në pikën 2, të këtij neni, në rastet kur prodhimi biologjik nuk kryhet në të gjitha njësitë e fermës, fermeri e ndan veçmas tokën, kafshët dhe produktet që përdoren për njësitë biologjike, ose që prodhohen nga këto njësi, nga ato që përdoren ose prodhohen nga njësitë jobiologjike, dhe mban dokumentacionin e duhur, që e vërteton këtë ndarje.

Neni 12

Rregullat për prodhimin bimor

1. Përveç rregullave të përgjithshme të prodhimin bujqësor, të përcaktuara në nenin 11, të këtij ligji, për prodhimin biologjik bimor zbatohen edhe rregullat e mëposhtme:

a) për prodhimin biologjik bimor përdoren praktika punimi dhe kultivimi që ruajnë ose rrisin përmbajtjen e lëndës biologjike në tokë, qëndrueshmërinë dhe larminë biologjike të tokës dhe parandalojnë ngjeshjen dhe erozionin e saj;

b) pjelloria dhe aktiviteti biologjik i tokës ruhen dhe rriten nëpërmjet qarkullimeve shumëvjeçare të kulturave, përfshirë bimët bishtajore e kultura të tjera për plehërim të gjelbër, dhe përdorimit të plehut të kafshëve ose materialeve biologjike të përftuara nga prodhimi biologjik, që të dyja mundësisht të kompostuara;

c) lejohet përdorimi i preparateve biodinamike;

ç) plehrat dhe përmirësuesit e tokës përdoren vetëm nëse përcaktohen sipas nenit 16të këtij ligji;

d) nuk përdoren plehrat minerale azotike;

dh) të gjitha teknikat e prodhimit bimor të parandalojnë ose minimizojnë mundësinë e ndotjes së mjedisit;

e) parandalimi i dëmit të shkaktuar nga dëmtuesit, sëmundjet dhe barërat e këqija mbështetet, kryesisht, në mbrojtjen me anë të armiqve natyrorë, zgjedhjen e specieve dhe varieteteve, në qarkullimet bujqësore, në teknikat e kultivimit dhe në proceset termike;

ë) në rast të një rreziku real për një kulturë, përdoren vetëm produktet për mbrojtjen e bimëve, sipas përcaktimit në nenin16, të këtij ligji;

f) për prodhimin e produkteve të ndryshme nga farat dhe materialit mbjellës e shumëzues bimorpërdoret vetëm farë dhe material mbjellës dhe shumëzues bimor i prodhuar në mënyrë biologjike. Për këtë qëllim, bimët mëmë, në rastin e farërave, dhe bimët prindërore, në rastin e materialit shumëzues bimor, prodhohen sipas rregullave të përcaktuara në këtë ligj, për të paktën një brezni, dhe në rastin e kulturave shumëvjeçare, dy cikle vegjetative;

g) në prodhimin biologjik bimor përdoren vetëm produktet për pastrim dhe dezinfektim, të përcaktuara sipas nenit 16 të këtij ligji.

2. Mbledhja e bimëve të egra dhe pjesëve të tyre, që rriten në mënyrë natyrore në pyje dhe zonat bujqësore, konsiderohet metodë e prodhimit biologjik, me kusht që:

a) këto zonatë mos jenë trajtuar me produkte të tjera, përveç atyre të përcaktuara sipas nenit16, të këtij ligji, për një periudhë, të paktën, trevjeçare para mbledhjes;

b) mbledhja të mos ndikojë në ekuilibrin e habitatit natyror apo ruajtjen e specieve në zonën e mbledhjes dhe të realizohet nëse është në përputhje me kuadrin ligjor mjedisor.

Neni 13

Rregullat për prodhimin e algave të detit

1. Mbledhja e algave të egra dhe pjesëve të tyre, të cilat rriten në mënyrë natyrore në det, konsiderohet si një metodë e prodhimit biologjik, me kusht që:

a) zonat e rritjes së tyre të kenë cilësi të larta ekologjike, në përputhje me legjislacionin në fuqi për ujërat dhe cilësinë e ujërave për rritjen e molusqeve që nuk rezultojnë të papërshtatshme nga ana shëndetësore;

b) algat detare natyrore të ngrënshme të mos mblidhen në zona, të cilat nuk plotësojnë kriteret e vendosura për zonat A e B, të përcaktuara në legjislacionin për produktet ujore, në fuqi, për rregullat dhe normat specifike për organizimin e kontrolleve zyrtare të produkteve me origjinë shtazore të destinuara për konsum njerëzor;

c) mbledhja të mos ndikojë në ekuilibrin afatgjatë të mjedisit natyrorose ruajtjen e specieve në zonën e mbledhjes dhe të realizohet nëse është në përputhje me kuadrin ligjor mjedisor.

2. Kultivimi i algave të detit konsiderohet biologjikkur bëhet në zonat bregdetare me karakteristika mjedisore dhe shëndetësore që janë, të paktën, ekuivalente me ato të përcaktuara në pikën 1, të këtij neni, dhe duhettë plotësojnë kushtet e mëposhtme:

a) përdorimin e praktikave të qëndrueshme në të gjitha fazat e prodhimit, që nga mbledhja e algave të reja për kultivimderi te vjelja e tyre;

b) për të siguruar ruajtjen e një rezerve gjenetike me bazë të gjerë, mbledhja e algave të reja të detit në gjendje natyrorebëhet në mënyrë të rregullt, për të furnizuar zonat e kultivimit;

c) nuk përdoren plehrat kimike, përveçse në zonat e kultivimit të brendshëmdhe vetëm nëse janë të përcaktuara sipas nenit 16të këtij ligji.

3. Rregullat e hollësishme për prodhimin bimor dhe prodhimin e algave të detit përcaktohen me vendim të Këshillit të Ministrave, me propozimin e ministrit përgjegjës për bujqësinë.

Neni 14

Rregullat për prodhimin blegtoral

Përveç rregullave të përgjithshme të prodhimit bujqësor, të përcaktuara në nenin 11, të këtij ligji, për prodhimin blegtoral zbatohen edhe këto rregulla:

a) Në lidhje me origjinën e kafshëve:

i) kafshët biologjike të jenë lindurdhe rriturnë ferma biologjike;

ii) për qëllim riprodhimi, në një fermë biologjike mund të sillen kafshë të rritura në mënyrë jobiologjike, por në kushte të veçanta. Kafshë të tilla dhe produktet e tyre mund të konsiderohen biologjike pas plotësimit të periudhës së kalimit, të përcaktuar në shkronjën "c", të pikës 1, të nenit 17, të këtij ligji.

iii) kafshët e pranishme në fermë prej fillimit të periudhës së kalimit, si dhe produktet e tyre, konsiderohen biologjike pas plotësimit të periudhës së kalimit, të përcaktuar në shkronjën "c", të pikës 1, të nenit 17, të këtij ligji.

b) Në lidhje me praktikat e mbarështimit dhe kushtet e strehimit:

i) personeli që kujdeset për kafshët të ketë eksperiencë dhe përvojë minimalisht trevjeçarelidhur me nevojat shëndetësore dhe mirëqenien e kafshëve;

ii) praktikat e mbarështimit, përfshirë densitetin e tufës dhe kushtet e vendstrehimit, të sigurojnë plotësimin e nevojave fiziologjike të sjelljes dhe zhvillimit të kafshëve;

iii) kafshët të kenë qasje të përhershme në sipërfaqe të hapura, mundësisht në kullota, sa herë që e lejojnë kushtet klimatike dhe gjendja e tokës, përveç rasteve të kufizimeve dhe detyrimeve të lidhura me mbrojtjen e shëndetit të njerëzve e kafshëve, të përcaktuara në legjislacionin përkatës në fuqi;

iv) numri i kafshëve të kufizohet për të minimizuar mbikullotjen, ngjeshjen e tokës, erozionin ose ndotjet e shkaktuara nga kafshët ose nga shpërndarja e plehut të tyre;

v) kafshët biologjike tëmbahen të veçuara nga kafshët e tjera, megjithatë, në kushte të caktuara kufizuese, lejohet kullotja e kafshëve biologjike në kullota të përbashkëta dhe e kafshëve jobiologjike në toka biologjike;

vi) ndalohet lidhja apo izolimi i kafshëve, përveçse për kafshë të veçanta, për një periudhë të kufizuar kohedhe aq kohë sa është e nevojshme për arsye sigurie, mirëqenieje ose arsye veterinare;

vii) kohëzgjatja e transportit të kafshëve duhet të jetë sa më e shkurtër;

viii) gjatë gjithë jetës së tyre, kafshëve u shmangen, sa më shumë jetë e mundur, çdo lloj vuajtje, përfshirë gjymtimin dhe çastet e therjes;

ix) parqet e bletëve duhet të vendosen në zona që sigurojnë burime të mjaftueshme nektari e pjalmi, kryesisht nga kultura bujqësore biologjikeose, sipas rastit, nga bimësia spontane apopyje të menaxhuara në mënyrë jobiologjike ose nga kultura bujqësore të trajtuara vetëm me metoda me ndikim të ulët në mjedis. Këto parqe të mbahen në distancë të mjaftueshme nga burimet që mund të çojnë në ndotjen e produkteve të bletarisë ose të dëmshme për shëndetin e bletëve;

x) zgjojet dhe materialet që përdoren në bletari të jenë të ndërtuara, kryesisht, prej materialeve natyrore;

xi) ndalohet vrasja e bletëve në hoje, si metodë e vjeljes së produkteve të bletarisë.

c) Në lidhje me riprodhimin:

i) riprodhimi duhet të bëhet me metoda natyrore, por lejohet edhe inseminimi artificial;

ii) riprodhimi nuk duhet të nxitet me trajtime me hormone ose me substanca të ngjashme, përveçse në formën e trajtimit kurues veterinar për kafshë të veçanta;

iii) nuk lejohen format e tjera të riprodhimit artificial, si klonimi dhe transferimi embrional;

iv) duhet të zgjidhen raca të përshtatshme, qëtë kontribuohet në parandalimin e çfarëdo vuajtjeje dhe për të shmangur nevojën për gjymtimin e kafshëve.

ç) Në lidhje me ushqimin për kafshë:

i) ushqimi për kafshësigurohet, kryesisht, nga vetë ferma ku mbahen kafshëtose nga fermat e tjera biologjike në të njëjtin rajon;

ii) kafshët duhet të ushqehen me ushqim biologjik për kafshë, i cili plotëson kërkesat ushqyese në fazat e ndryshme të zhvillimit të tyre. Një pjesë e racionit ushqimor mund të përmbajë ushqim për kafshë nga ferma që janë në periudhë kalimi drejt bujqësisë biologjike;

iii) me përjashtim të bletëve, kafshët duhet të kenë qasje të përhershme në kullota apo ushqime voluminoze natyrore;

iv) lëndët e para jobiologjike, bimore e shtazorepër ushqim për kafshë, dhe ato minerale, aditivët ushqimorë, produkte të caktuara që përdoren në të ushqyerit e kafshëve dhe si ndihmëse në përpunim përdoren vetëm nëse janë të përcaktuara sipas nenit 16 të këtij ligji;

v) nuk lejohen të përdoren stimulantët e rritjes dhe aminoacidet sintetike;

vi) të vegjlit e gjitarëveduhet të ushqehen me qumësht natyral, mundësisht me qumështin e nënës.

d) Në lidhje me parandalimin e sëmundjeve dhe trajtimet veterinare:

i) parandalimi i sëmundjeve bazohet në përzgjedhjen e racave dhe të linjave, në praktikat menaxhuese të mbarështimit, në ushqimin për kafshë me cilësi të lartë dhe në ushtrime, në dendësinë e përshtatshme të tufës, si dhe në kushte strehimi dhe higjiene të përshtatshme;

ii) sëmundja duhet të trajtohet menjëherë, për të shmangur vuajtjet e kafshëve, dhe produktet mjekësore veterinare alopatike, të sintetizuara kimikisht, përfshirë antibiotikët, përdoren kur është e nevojshme dhe nën kushte të rrepta mbikëqyrjeje dhenë rastet kur përdorimi i produkteve fito-terapeutike, homeopatike e produkteve të tjeraështë i papërshtatshëm. Në veçanti, në lidhje me ciklet dhe periudhat e ndërprerjes së trajtimeve, përcaktohen kufizime, sipas legjislacionit në fuqi;

iii) lejohet përdorimi i medikamenteve veterinare imunizuese;

iv) lejohen trajtimet që lidhen me mbrojtjen e shëndetit të njerëzve dhe kafshëve sipas legjislacionit në fuqi.

dh) Produktet për pastrimin dhe dezinfektimin e objekteve e pajisjeve blegtoralepërdoren vetëm nëse përcaktohen sipas nenit 16 të këtij ligji.

Neni 15

Rregullat e prodhimit për speciet nën akuakulturë

Përveç rregullave të përgjithshme për prodhimin bujqësor, të përcaktuara në nenin 11, të këtij ligji, për prodhimin e specieve nën akuakulturë zbatohen edhe rregullat e mëposhtme:

a) Për origjinën e specieve të akuakulturës:

i) akuakultura biologjike bazohet në rritjen e pasardhësve të rinj me origjinë nga qendra prindërore biologjike për riprodhim dhe ferma biologjike;

ii) kur nuk mund të sigurohen pasardhësit e rinj nga qendra prindërore apo ferma biologjike, atëherë sillen specie të prodhuara në rrugë jobiologjike, në kushte të përcaktuara.

b) Për praktikat të mbarështimit:

i) personeli që kujdeset për mbarështimin duhet të ketë eksperiencë dhe përvojë minimalisht trevjeçare, lidhur me shëndetin dhe mirëqenien e specieve;

ii) praktikat e mbarështimit, përfshirë ushqyerjen, projektimin e instalimeve, dendësinë e kafshëve dhe cilësinë e ujit duhet të sigurojnë plotësimin e nevojat fiziologjike, zhvillimore dhe të sjelljes së specieve;

iii) praktikat e mbarështimitduhet të minimizojnë ndikimin negativ të fermës në mjedis, përfshirë largimin e specieve nga mjediset e fermës;

iv) speciet biologjike duhet tëmbahen të ndara nga speciet e tjera ujore;

v) gjatë transportit duhet të sigurohet ruajtja e mirëqenies së specieve ujore;

vi) duhet të minimizohet çdo vuajtje e specieve, përfshirë edhe momentin e fundit jetësor.

c) Për riprodhimin:

i) nuk përdoren induksioni artificial i poliploidisë, hibridizimi artificial, klonimi dhe prodhimi i individëve njëgjinorë, përveç zgjedhjes me dorë;

ii) përzgjidhen individë të përshtatshëm;

iii) përcaktohen kushtet specifike sipas specieve, për menaxhimin e qendrave prindërore për shtimin dhe prodhimin e pasardhësve të rinj.

ç) Për ushqimin e peshqve dhe krustaceve:

i) speciet duhet të ushqehen me ushqim që ju plotëson kërkesat ushqimore në fazat e ndryshme të zhvillimit të tyre;

ii) pjesa bimore e ushqimit për kafshëduhet të përftohet nga prodhimi biologjikdhe pjesa e ushqimit për kafshë që përftohet nga speciet ujore duhet të vijë nga shfrytëzimi i qëndrueshëm i peshkimit;

iii) lëndët e para jobiologjike me prejardhje bimore, shtazore dhe minerale për ushqim për kafshët, aditivët e ushqimit për kafshë, disa produkte të caktuara që përdoren në të ushqyerit e kafshëve, si dhe ndihmësit në përpunim, përdoren vetëm nëse përcaktohen sipas nenit 16 të këtij ligji;

iv) nuk lejohen të përdoren stimulantët e rritjes dhe aminoacidet sintetike.

d) Për molusqet bivalve dhe speciet e tjera, të cilave nuk u jepet ushqim nga njeriu por ushqehen me plankton natyror:

i) ato specie që ushqehen nëpërmjet filtrimit duhet t'i plotësojnë të gjitha kërkesat e tyre ushqyese nga natyra, përjashtuar rastin e brezit të ri, të rritur në vaska rritjeje dhe inkubator;

ii) ato duhet tërriten në ujëra që përmbushin kriteret e parashikuara për zonat A dhe B, sipas legjislacionit për produktet ujore në fuqi;

iii) zonat e rritjes duhet të kenë cilësi të lartë ekologjike, sipas kritereve të përcaktuara në legjislacionin në fuqi.

dh) Për parandalimin e sëmundjeve dhe trajtimet veterinare:

i) parandalimi i sëmundjeve bazohet në mbajtjen e specieve në kushte optimale, nëpërmjet vendosjes së përshtatshme, projektimit optimal të fermës, zbatimit të praktikave të mira të mbarështimit dhe menaxhimit, përfshirë pastrimin dhe dezinfektimin e rregullt të lokaleve, ushqimin për kafshë me cilësi të lartë, dendësinë e duhur të specieve dhe zgjedhjen e racave dhe linjave;

ii) sëmundja duhet të trajtohet menjëherë, për të shmangur vuajtjen e species. Në rastet kur përdorimi i produkteve fito-terapeutike, homeopatike dhe i produkteve të tjeraështë i papërshtatshëm, kur është e nevojshme dhe nën kushte të rrepta mund të përdoren produktet alopatike mjekësore veterinare të sintetizuara kimikisht, përfshirë antibiotikët. Në mënyrë të veçantë përcaktohen kufizimet lidhur me ciklet e trajtimit dhe periudhat që nuk bëhet trajtim, në zbatim të legjislacionit në fuqi;

iii) lejohet përdorimi i barnave imunizuese veterinare;

iv) lejohen trajtimet që lidhen me mbrojtjen e shëndetit të njerëzve dhe kafshëve, sipas legjislacionit në fuqi.

e) Produktet për pastrim dhe dezinfektim të pellgjeve, kafazeve, ndërtesave dhe pajisjevepërdoren vetëm nëse janë të përcaktuara sipas nenit 16 të këtij ligji.

Neni 16

Produktet dhe substancat që përdoren në bujqësinë biologjike dhe kriteret për përdorimin e tyre

1. Në prodhimin biologjik përdoren produktet dhe substancat, sipas një liste të përcaktuar, për këto qëllime:

a) si produkte për mbrojtjen e bimëve;

b) si plehra dhe përmirësues të tokës;

c) si lëndë të para jobiologjike për ushqim për kafshë, të cilat janë me origjinë bimore, shtazore e minerale, dhe substanca të caktuara, që përdoren në ushqyerjen e kafshëve;

ç) si aditivë në ushqimin për kafshë dhe ndihmës në përpunim;

d) si produkte për pastrimin dhe dezinfektimin e pellgjeve, kafazeve, ndërtesave dhe pajisjeve për prodhimin shtazor;

dh) si produkte për pastrimin dhe dezinfektimin e ndërtesave dhe pajisjeve që përdoren në prodhimin bimor, përfshirë edhe ruajtjen në fermën bujqësore.

2. Lista e produkteve dhe substancave, sipas pikës 1, të këtij neni, përcaktohet me urdhër të ministrit përgjegjës për bujqësinë.

3. Përdorimi i produkteve dhe substancave të përcaktuara në pikën 1, të këtij neni, bëhet sipas përcaktimeve në kreun II,si dhe kritereve të përgjithshme e të veçanta, si më poshtë:

a) përdorimi i tyre është i nevojshëm për prodhimin e qëndrueshëm dhe i domosdoshëm për çfarë synohet;

b) të gjitha produktet dhe substancat janë me origjinë bimore, shtazore, mikrobike, minerale, përveçse kur këto produkte ose substanca, nga burime të tilla, nuk gjenden në sasi të mjaftueshme ose me cilësinë e duhur, si dhe kur nuk gjenden alternativa të tjera;

c) në rastin e produkteve të përcaktuara në shkronjën "a", tëpikës 1, të këtij neni, zbatohen këto rregulla:

i) përdorimi i tyre është i domosdoshëm për luftimin e organizmave të dëmshëm, të një sëmundjeje të veçantë, për të cilën nuk ka alternativa të tjera biologjike, fizike, ose nga seleksionimi, praktika kultivimi, praktika të tjera menaxhimi të efektshme;

ii) nëse produktet nuk janë me origjinë bimore, shtazore, mikrobike ose minerale dhe nuk janë identike me formën e tyre natyrore, ato mund të përdoren vetëm nëse si kusht për përdorimin e tyre vendoset mënjanimi i çdo kontakti të drejtpërdrejtë me pjesët e ngrënshme të bimës;

ç) në rastin e produkteve të përcaktuara në shkronjën "b", tëpikës 1, të këtij neni, përdorimi i tyre është i domosdoshëm për të rritur, ruajtur pjellorinë e tokës, përmbushur kërkesat e veçanta të të ushqyerit të bimëveose për qëllime të veçanta, për përmirësimin e tokës;

d) në rastin e produkteve të përcaktuara në shkronjat "c" dhe "ç", tëpikës 1, të këtij neni, zbatohen këto kërkesa:

i) të jenë të domosdoshme për ruajtjen e shëndetit të mirëqenies e vitalitetit të kafshëve dhe të kontribuojnë në një dietë të përshtatshme, duke plotësuar nevojat fiziologjike e të sjelljes së specieve në fjalë, ose në rast se këto ushqime për kafshë nuk mund të prodhohen apo ruhen pa përdorimin e këtyre substancave;

ii) ushqimi për kafshë me prejardhje minerale, oligoelementet, vitaminat ose provitaminat të jenë me origjinë natyrore dhe, në rast se këto substanca nuk mund të sigurohennë prodhimin biologjik, mund të përdoren substanca me efekte kimikisht analoge, të mirëpërcaktuara.

Neni 17

Rregullat për prodhimin në kalim

Fermat, në të cilat ka filluar prodhimi biologjik, duhet të zbatojnë këto rregulla:

a) periudha e kalimit fillon sa më parë, kur operatori ka njoftuar për aktivitetin e tij autoritetin kompetent dhe e ka bërë fermën e tij subjekt të sistemit të kontrollit, në përputhje me kërkesat e pikës1, të nenit 36, të këtij ligji;

b)gjatë periudhës së kalimit zbatohen të gjitha rregullat e përcaktuara në këtë ligj;

c) periudhat e kalimit përcaktohen në bazë të llojit të kulturës bujqësore apo prodhimit shtazor;

ç) në një fermë ose njësipjesërisht me prodhim biologjik dhe pjesërisht me prodhim në kalim drejt prodhimit biologjik, operatori mban të ndara produktet e prodhuara në mënyrë biologjike nga ato në kalim drejt prodhimit biologjik, edhe kafshët mbahen të ndara ose lehtësisht të ndara, dhe mban dokumentacionin përkatës për këtë ndarje;

d) për të përcaktuar periudhën e kalimit, të përmendurmë lart, mund të merret parasysh edhe një periudhë përpara datës së fillimit të periudhës së kalimit, nëse mund të vërtetohet prania e kushteve të caktuara;

dh) kafshët dhe produktet shtazore, të prodhuara gjatë periudhës së kalimit, të përcaktuar në shkronjën "c", të këtij neni, nuk tregtohen me treguesit për etiketimin dhe reklamën e produkteve të përcaktuara në nenet 25 dhe 26, të këtij ligji.

Neni 18

Rregulla të hollësishme për prodhimin, përpunimin, ambalazhimin, transportin dhe ruajtjen

Rregullat e hollësishme për prodhimin blegtoral, prodhimin e specieve nën akuakulturë dhe për prodhimin në kalim, sipas neneve 14, 15 e 17, të këtij ligji, dhe rregullat për grumbullimin, paketimin, transportin dhe ruajtjen e produkteve organike përcaktohen me vendim të Këshillit të Ministrave, me propozimin e ministrit përgjegjës për bujqësinë.

SEKSIONI 3

PRODHIMI I USHQIMEVE TË PËRPUNUARA PËR KAFSHË

Neni 19

Rregullat e përgjithshme për prodhimin e ushqimeve të përpunuara për kafshë

1. Prodhimi i ushqimeve të përpunuara për kafshë bëhet i ndarë në kohë ose hapësira të ndryshme nga prodhimi i ushqimeve të përpunuara jobiologjike për kafshë.

2. Në përbërjen e ushqimeve biologjike për kafshë nuk përzihenlëndë të para ushqimore biologjike apo nga prodhimi në kalimme lëndë të para ushqimore të prodhuara me metoda jobiologjike.

3. Nuk lejohet përdorimi i tretësve të sintetizuar kimikisht në lëndët e para apo në ushqimet e përpunuara për kafshë.

4. Nuk lejohet përdorimi i substancave dhe teknikave për të rivendosur cilësitë e humbura gjatë përpunimit e ruajtjes së ushqimeve biologjike për kafshë, ose për të korrigjuar pasoja të pakujdesive gjatë përpunimit apo, nga ana tjetër, që mund të keqinformojnë për natyrën e vërtetë të këtyre produkteve.

SEKSIONI 4

PRODHIMI I USHQIMEVE TË PËRPUNUARA

Neni 20

Rregullatëpërgjithshme për prodhimin e ushqimeve të përpunuara

1. Përgatitja e ushqimeve biologjike të përpunuara kryhet e ndarë në kohë ose në hapësira të ndryshme nga ushqimet jobiologjike.

2. Për përbërjen e ushqimeve biologjike të përpunuara plotësohen këto kushte:

a)produkti prodhohetkryesishtnga përbërës me prejardhje bujqësore. Për të përcaktuar nëse produkti është prodhuarkryesisht nga përbërës me prejardhje bujqësorenuk merren parasysh uji dhe kripa e gjellës, që shtohen gjatë përgatitjes;

b) në produktet ushqimore mund të përdoren vetëm aditivë, ndihmës të përpunimit, aromatizues, ujë, kripë, preparate me bazë mikroorganizmash e enzimash, lëndë minerale, oligoelemente, vitamina, aminoacide e mikrolëndë të tjera ushqyese, që përdoren në ushqime për përdorime të veçanta, vetëm nëse përfshihen në listën e përcaktuar në nenin 22 të këtij ligji;

c) përbërësit me prejardhje nga bujqësia jobiologjike përdoren vetëm nëse përfshihen në listën e përcaktuar në nenin 22 të këtij ligji;

ç) një përbërës biologjik nuk duhet të jetë i pranishëm bashkë me të njëjtin përbërës jobiologjik ose një përbërës që vjen nga bujqësia në kalim;

d) ushqimet e prodhuara nga kulturat bujqësore në kalim duhet të përmbajnë vetëm një përbërës bimor me prejardhje bujqësore.

3. Nuk lejohet të përdoren substanca e teknika për të rivendosur cilësitë e humbura gjatë përpunimit dhe ruajtjes së ushqimit biologjik ose për të korrigjuar pakujdesi gjatë përpunimit apo, nga ana tjetër, që mund të keqinformojnë për natyrën e vërtetë të këtyre produkteve.

Neni 21

Rregulla të përgjithshme në prodhimin e majave biologjike

1. Për prodhimin e majave biologjike përdoren vetëm substrate të prodhuara në rrugë biologjike. Produkte dhe substanca të tjera përdoren vetëm nëse përcaktohen për t'u përdorur në prodhimin biologjik, sipas nenit 22 të këtij ligji.

2. Majaja jobiologjike nuk duhet të jetë e pranishme së bashku me majanë biologjike në ushqimin biologjik ose në ushqimin biologjik për kafshë.

Neni 22

Produktet dhe substancat e caktuara që përdoren në përpunimin e ushqimeve dhe kriteret e përdorimit të tyre

1. Në prodhimin biologjik përdoren produktet dhe substancat që përfshihen në listën e produkteve dhe substancave të përcaktuara në shkronjat "b" e "c", të pikës 2, tënenit 20, të këtij ligji.

2. Lista e produkteve dhe substancave, të cilat mund të përdoren në përpunimin e ushqimeve sipas pikës 1, të këtij neni, përcaktohet me urdhër të ministrit përgjegjës për bujqësinë.

3. Përdorimi i produkteve e substancave në prodhimin biologjik dhe përfshirja e tyre në listën e produkteve e substancave të përcaktuara në shkronjat "b" e "c", të pikës 2, tënenit 20, të këtij ligji, bëhet sipas objektivave dhe parimeve të përcaktuara në kreun II dhe këtyre kritereve:

a) nëse nuk ka alternativa të përcaktuara në përputhje me këtë kapitull;

b) nëse pa përdorimin e tyre është e pamundur të prodhohen apo ruhen ushqimet ose të plotësohen kërkesat e caktuara dietike, të vendosura në bazë të legjislacionit në fuqi.

4. Produktet dhe substancat e përcaktuara në shkronjën “b”, të pikës 2, të nenit 20, të këtij ligji, duhet të gjenden në natyrë dhe mund t’u jenë nënshtruar vetëm proceseve mekanike, fizike, biologjike, enzimatike ose mikrobike, përveç rasteve kur këto produkte dhe substanca, nga burime të tilla, nuk gjenden në treg në sasi ose cilësi të mjaftueshme.

SESIONI 5

PËRSHTATSHMËRIA

Neni 23

Rregulla përjashtuese të prodhimit

1. Në prodhimin biologjik, në kushte të veçanta, sipas pikës 2, të këtij neni, mund të bëhen përjashtime nga rregullat e prodhimit, të përcaktuara nga seksionet 1 deri në 4, të këtij kreu.

2. Përjashtimet, sipas pikës 1, të këtij neni, zbatohen vetëm të kufizuara në kohë dhe për rastet e mëposhtme:

a) kur janë të nevojshme për të siguruar fillimin apo vazhdimësinë e prodhimit biologjik në ferma që përballen me kushtëzime klimatike, gjeografike ose strukturore;

b)kur janë të nevojshme për të siguruar furnizimin me ushqim për kafshë, farëra dhe material shumëzues vegjetativ, kafshë të gjalla e inpute të tjera bujqësore, kur inpute të tilla nuk gjenden në treg në formë biologjike;

c) kur janë të nevojshme për të siguruar furnizimin me përbërës me prejardhje bujqësore, kur këta përbërës nuk gjenden në treg në formë biologjike;

ç) kur janë të nevojshme për zgjidhjen e probleme specifike që lidhen me menaxhimin e blegtorisë biologjike;

d) kur, gjatë përpunimit, është e nevojshme të përdoren substanca dhe produkte specifike, sipas përcaktimit të shkronjës “b”, të pikës 2, të nenit 20, të këtij ligji, për të siguruar qëndrueshmëri në prodhimin e produkteve ushqimore biologjike;

dh) kur janë të nevojshme masa të përkohshme për të lejuar vazhdimin e prodhimit biologjik ose rifillimin e tijnë rast të situatave të jashtëzakonshme (kushtet meteorologjike, shpërthimi i sëmundjeve infektive, ndotja me substanca toksikeose zjarreve);

e) kur është i nevojshëmpërdorimi i aditivëve ushqimorë e substancave të tjera, sipas përcaktimit të shkronjës “b”, të pikës 2, tënenit 20, të këtij ligji, ose aditivëve të ushqimit për kafshë e substancave të tjera, sipas përcaktimit të shkronjës“d”, të pikës 1, tënenit 16, të këtij ligji, dhe kur këto substanca nuk gjenden në treg, përveçse të prodhuara nga OMGJ-të;

ë) kur përdorimi i aditivëve ushqimorë dhe substancave të tjera, sipas përcaktimit të shkronjës “b”, të pikës 2, tënenit 20, ose aditivëve të ushqimit për kafshë, sipas përcaktimit të shkronjës“d”, të pikës 1, tënenit 16, të këtij ligji, përcaktohet nga legjislacioni në fuqi.

Neni 24

Rregulla të hollësishme dhe rregulla përjashtuese të prodhimit

Rregullat e hollësishme për prodhimin e ushqimeve biologjike të përpunuara për kafshë, ushqimeve biologjike të përpunuara dhe majave biologjike, sipas neneve 19, 20 e 21,si dhe rregullat e hollësishme përjashtuese të prodhimit për çdo rast, të përcaktuara në pikën 2, të

nenit 23, të këtij ligji, përcaktohen me vendim të Këshillit të Ministrave, me propozimin e ministrit përgjegjës për bujqësinë.

KREU IV

ETIKETIMI

Neni 25

Përdorimi i termave që i referohen prodhimit biologjik

1. Për qëllim të këtij ligji, një produkt konsiderohet që i bart termat që i referohen metodave biologjike të prodhimitkur në etiketim, reklamë ose dokumente tregtarepërbërësit e tij ose lëndët e para të ushqimit për kafshë përshkruhen me terma që informojnë konsumatorin se produkti, përbërësit e tij ose lëndët e para për ushqim për kafshëjanë përftuar në përputhje me rregullat e përcaktuara në këtë ligj. Në veçanti, termi "biologjik" ose "organik" dhe shkurtimet si "bio" dhe "eko"përdoren të vetme ose të kombinuarapër etiketimin dhe reklamat e produkteve që plotësojnë kërkesat e këtij ligji. Në etiketimin dhe reklamën e produkteve bujqësore të gjalla ose të papërpunuara, termat që i referohen metodës biologjike të prodhimit përdoren vetëm nëseedhe të gjithë përbërësit e këtij produkti janë prodhuar sipas kërkesave të këtij ligji.

2. Termat e përcaktuar në pikën 1,të këtij neni, nuk përdoren në etiketim, reklamë dhe në dokumentet tregtare të produkteve që nuk i plotësojnë kërkesat e përcaktuara në këtë ligj, përveçse kur ato nuk përdoren për produkte bujqësore ushqimore ose për ushqime për kafshë apokur ato nuk kanë asnjë lidhje me prodhimin biologjik. Në etiketimet apo reklamat e prodhimit biologjiknuk përdoren terma, përfshirë edhe termat që përdoren në markat tregtare, praktikat që mund të keqinformojnë konsumatorin ose përdoruesin, duke sugjeruar se një produkt ose përbërësit e tij plotësojnë kërkesat e përcaktuara në këtë ligj.

3. Termat e përcaktuar në pikën 1, të këtij neni, nuk përdoren për një produkt, për të cilin tregohet në etiketë ose reklamë se përmban OMGJ, përbëhet nga OMGJ ose prodhohet nga OMGJ, sipas legjislacionit në fuqi.

4. Për ushqimet e përpunuara, termat e përcaktuar në pikën 1, të këtij neni, përdoren:

a) në emërtimin e produkteve për shitje, me kusht që:

i) ushqimet e përpunuara të jenë në përputhje me rregullat e përcaktuara në nenin 20 të këtij ligji;

ii) të paktën 95 për qind e peshës së përbërësve të tij me prejardhje bujqësore të jenë biologjikë.

b) vetëm në listën e përbërësve, me kusht që ushqimi të jetë në përputhje me nenin 20, pikat 1 e 2, shkronjat "a", "b" dhe "ç", të këtij ligji;

c) në listën e përbërësve dhe në të njëjtën fushëpamje me përshkrimin e produktit për shitje, me kusht që:

i) përbërësi kryesor të jetë një produkt gjuetie ose peshkimi;

ii) të përmbajë përbërës të tjerë me prejardhje bujqësore, të cilët janë të gjithë biologjikë;

iii) ushqimi të plotësojë kërkesat e nenit 20, pika 1 e 2, shkronjat "a", "b" e "ç", të këtij ligji.

5. Lista e përbërësve tregon se cilët përbërës janë biologjikë. Në rastet kur zbatohen shkronjat “b” e “c”, të pikës 4, të këtij neni, referimet ndaj metodës së prodhimit biologjik vendosen vetëm për përbërësit biologjikë dhe lista e përbërësve përfshin treguesin e përqindjes së përgjithshme të përbërësve biologjikë në raport me sasinë e përgjithshme të përbërësve me prejardhje bujqësore.Termat dhe treguesi i përqindjes, të përmendura mësipër, paraqiten me shkronja me të njëjtën ngjyrë, madhësi e formë shkrimi si treguesit e tjerë në listën e përbërësve.

Neni 26

Treguesit e detyrueshëm të etiketimit

1. Kur përdoren termat, sipas përcaktimit të pikës 1, të nenit 25, të këtij ligji, duhet që:

a) në etiketë të vendoset edhe emri dhe numri me të cilët është miratuar trupa e kontrollit, subjekt i së cilës ka qenë operatori që ka kryer prodhimin ose përgatitjen e fundit;

b) në ambalazhin e ushqimeve të paraambalazhuraduhet të vendoset dukshëm logoja kombëtare, e përcaktuar sipas pikës 1, tënenit 27, të këtij ligji;

c) krahas logos kombëtare, në të njëjtin pozicion, vendoset edhe një tregues i vendit ku janë kultivuar lëndët e para bujqësore, prej të cilave përbëhet produkti dhe, sipas rastit, në një nga format e mëposhtme:

i) “Bujqësi shqiptare”, kur lënda e parë bujqësore është kultivuar në Shqipëri;

ii) “Bujqësi joshqiptare”, kur lënda e parë bujqësore është kultivuar në vende të tjera;

iii) “Bujqësi shqiptare/joshqiptare”, kur një pjesë e lëndëve të para bujqësore janë kultivuar në Shqipëri dhe një pjesë në një vend tjetër.

2. Treguesi “shqiptare/joshqiptare”, i përcaktuar në pikën 1, të këtij neni, mund të zëvendësohet ose plotësohet me vendin, në rastin kur të gjitha lëndët e para bujqësore, nga i cili përbëhet produkti, janë kultivuar në atë vend. Për treguesin “Bujqësi shqiptare/joshqiptare”, sasitë e vogla në peshë të përbërësvenuk merren parasysh kur sasia e përgjithshme e këtyre përbërësve nuk kalon 2 për qind të peshës së përgjithshme të përbërësve me prejardhje bujqësore.

Treguesi “shqiptare/joshqiptare”nuk duhet të paraqitet me shkronja me ngjyra, përmasa dhe stil që e bëjnë më të dukshëm, krahasuar me emërtimin për shitje të produktit.

3. Treguesi i përcaktuar në shkronjën “a”, tëpikës 1, të këtij neni, vendoset në një vend të dukshëm, që të shihet lehtësisht, të lexohet qartësisht dhe të mos fshihet.

Neni 27

Logot e prodhimit biologjik

1. Logoja kombëtare e prodhimit biologjik përdoret në etiketimin, paraqitjen dhe reklamat e produkteve që përmbushin kërkesat e përcaktuara në këtë ligj. Logoja nuk përdoret në rastin e produkteve dhe ushqimeve në kalim dhe të ushqimeve sipas përcaktimit në shkronjat “b” e “c”, të pikës 4, tënenit 25, të këtij ligji.

2. Krahas logos kombëtare në etiketim, paraqitjen dhe reklamat e produkteve që përmbushin kërkesat e këtij ligji, mund të përdoren edhe logo të tjera private.

Neni 28

Kërkesat e veçanta të etiketimit

Rregullat e veçanta për etiketimin dhe përmbajtjen e tij zbatohen për produktet e mëposhtme:

a) ushqimin biologjik për kafshë;

b) produktet me origjinë bimore në kalim;

c) materialin shumëzues vegjetativ dhe farërat për kultivim.

Neni 29

Rregulla të hollësishme për etiketimin

Rregullat e hollësishme për etiketimin, paraqitjen, përbërjen dhe përmasat e treguesve të detyrueshëm të etiketimit, sipas neneve 25, 26 e 28, dhe rregullat për përbërjen, paraqitjen, madhësinë dhe dizenjimin e logos kombëtare për prodhimin biologjik, sipas nenit 27, të këtij ligji, përcaktohen me vendim të Këshillit të Ministrave, me propozimin e ministrit përgjegjës për bujqësinë.

KREU V

KONTROLLET

Neni 30

Sistemi i kontrollit

1. Ky ligj përcakton sistemin e kontrollit, autoritetin kompetent dhe autoritetet përgjegjëse për miratimin dhe mbikëqyrjen e trupave të kontrollit.

2. Sistemi i kontrollit, përveç kërkesave të përcaktuara në legjislacionin në fuqi për kontrollin zyrtar të ushqimit, duhet, të paktën, të zbatojë masat parandaluese dhe të kontrollit për prodhimet biologjike, të përcaktuara në nenin 33 të këtij ligji.

3. Natyra dhe shpeshtësia e kontrolleve përcaktohen bazuar në vlerësimin e rrezikut të shfaqjes së parregullsive dhe shkeljeve të kërkesave të përcaktuara në këtë ligj.

4. Të gjithë operatorët, me përjashtim të operatorëve të tregtimit me shumicë, që tregtojnë vetëm produkte të paraambalazhuara dhe operatorët, të cilët u tregtojnë konsumatorëve të fundit ose përdoruesve, sipas përcaktimit të pikës 3, tënenit 34, të këtij ligji, i nënshtrohen sistemit të kontrollit për respektimin e kërkesave të përcaktuara në këtë ligj, të paktën, një herë në vit.

5. Sistemi i kontrollit siguron gjurmueshmërinë për çdo produkt, në të gjitha fazat e prodhimit, përgatitjes dhe shpërndarjes, në përputhje me legjislacionin në fuqi për ushqimin, që të garantojë konsumatorët se produktet biologjike janë prodhuar në përputhje me kërkesat e përcaktuara në këtë ligj.

Neni 31

Trupat e kontrollit

1. Trupat e kontrollit kryejnë inspektimin dhe certifikimin e operatorëve të prodhimit biologjik, në përputhje me kërkesat e përcaktuara në këtë ligj.

2. Trupat e kontrollit miratohen vetëm nëse plotësojnë kushtet e përcaktuara në legjislacionin për kontrollin zyrtar të ushqimit dhe, në veçanti, kur:

a) ka një përshkrim të saktë të detyrave që kryen trupa e kontrollit dhe kushteve në të cilat mund t'i kryejë ato;

b) është e provuar që trupa e kontrollit:

i) zotëron përvojën, pajisjet dhe infrastrukturën e duhur për të kryer këto detyra;

ii) ka numër të mjaftueshëm personeli me kualifikimin dhe përvojën e duhur;

iii) është e paanshme dhe nuk ka konflikt interesipër të ushtruar këtë detyrë.

c) **trupa e kontrollit është e akreditуar në përputhje me standardin ISO/IEC 17065 për fushën e këtij ligji;**

ç) ka një procedurë standarde për kontrollin që duhet të ndiqet, e cila përmban një përshkrim të detajuar të masave të kontrollit dhe masave paraprake,që trupa ushtron ndaj operatorëve nën kontrollin e saj;

d) ka një procedurë masash që ndërmerrtrupa e kontrollit në rastet e parregullsive dhe/ose shkeljeve të përcaktuara në katalogun e sanksioneve, bazuar në standardin ISO/IEC 17065.

3. Trupa e kontrollit duhet të sigurojë që:

a) kontrollet e kryera të jenëobjektive, të pavarura dhe efektive;

b) tëzbatohen masa korrigjuese kur gjendet një parregullsi apo shkelje tek operatori.

4. Trupat e kontrollit i lejojnë autoritetit kompetent hyrjen në zyrat dhe ambientet e tyre dhe i sigurojnë çfarëdolloj informacioni dhe ndihme që konsiderohet e nevojshme.

5.**Trupa e kontrollit i paraqet rregullisht autoritetit kompetent rezultatet e kontrolleve të kryera dhe sa herë që i kërkohet. Nëse rezultatet e kontrolleve tregojnë parregullsi, mospërputhje apo dyshim për parregullsi, të cilat cenojnë statusin e produktit biologjik, trupa e kontrollit duhet të njoftojë menjëherë autoritetin kompetent, i cili merr masat e nevojshme.**

Comment [r1]: Detyrimi per raportim nga TK tek AK

6. **Çdo vit, jo më vonë se data 31 janar, trupat e kontrollit i paraqesin autoritetit kompetent listën e operatorëve të kontrolluar prej tyre deri më 31 dhjetor të vitit të mëparshëm dhe, brenda datës 31 mars të çdo viti, raportin vjetor të aktiviteteve të kontrollit, të kryera gjatë vitit të mëparshëm.**

7. Trupat e kontrollit nuk mund të kryejnë funksionet e mëposhtme:

a) mbikëqyrjen dhe auditimin e trupave të tjera të kontrollit;

b) kompetencën për të përcaktuar përjashtime, sipas nenit 23, të këtij ligji, përveç rasteve kur parashikohet në kushte të veçanta, të përcaktuara në nenin 24 të këtij ligji.

8. Kriteret dhe procedurat e hollësishme të miratimit të trupave të kontrollit përcaktohen me vendim të Këshillit të Ministrave, me propozimin e ministrit përgjegjës për bujqësinë.

Neni 32

Miratimi dhe mbikëqyrja e trupave të kontrollit

1. Në ministrinë përgjegjëse për bujqësinëngrihet dhe funksionon Komisioni për Prodhimin Biologjik (KPB), i cili është përgjegjës për miratimin dhe mbikëqyrjen e trupave të kontrollit.

2. Në ministri ngrihet njësia për prodhimin biologjik, e cila kryen mbikëqyrjen e trupave të kontrollit për llogari të KPB-së dhe i raporton atij.

3. Përbërja, funksionimi, organizimi dhe detyrat e KPB-sëpërcaktohen me vendim të Këshillit të Ministrave, me propozimin e ministrit përgjegjës për bujqësinë.

Neni 33

Rregullat e hollësishme për kontrollin

Rregullat e hollësishme për kontrollin e produkteve biologjike përcaktohen me vendim të Këshillit të Ministrave, me propozimin e ministrit përgjegjës për bujqësinë.

Neni 34

Përfshirja në sistemin e kontrollit

1. Çdo operator që prodhon, përgatit, ruan, importon ose eksporton nga/në një vend tjetërproduktet e përcaktuara në nenin 2, të këtij ligji, ose tregton këto produkte, përpara vendosjes në treg të produktit biologjik apo në kalim drejt produktit biologjik duhet:

a) të njoftojë aktivitetin e tij pranë autoritetit kompetent;

b) t'ia nënshtrojë aktivitetin e tij sistemit të kontrollit, të përcaktuar në nenin 30 të këtij ligji.

2. Në rastet kur operatori i nënkontrakton një aktivitet një pale të tretë, nënkontraktori duhet të zbatojë kërkesat e përcaktuara në pikën 1, të këtij neni.

3. Përjashtohen nga zbatimi i këtij nenioperatorët që i shesin produktet direkt te konsumatori ose përdoruesi i fundit, me kusht që të mos prodhojnë, përgatisin, magazinojnë, importojnë produkte të tilla nga një vend tjetër dhe që nuk kanë kontraktuar aktivitete të tilla për një palë të tretë.

4. Njësia e prodhimit biologjikpranon njoftimet dhe mban regjistrin e operatorëve të prodhimit biologjik.

5. Autoriteti kompetent siguron që çdo operator, i cili i përmbush kërkesat e këtij ligji dhe kryen pagesën ndaj trupës së kontrollit për kontrollin dhe procedurën e certifikimit, të përfshihet në sistemin e kontrollit për certifikim.

6**. Trupat e kontrollit mbajnë një listë të përditësuar, e cila përmban emrat dhe adresat e operatorëve që kontrollohen prej tyre. Kjo listë duhet të publikohet në internet, që të jetë në dispozicion të palëve të interesuara.**

Neni 35

Certifikata e operatorit

1. Trupat e kontrollit, të përcaktuara sipas nenit 31, të këtij ligji, i lëshojnë certifikatën çdo operatori të kontrolluar prej tyre, i cili plotëson kërkesat e përcaktuara në këtë ligj. Certifikata duhet të përmbajë të dhënat për identifikimin e operatorit, llojin ose gamën e produkteve, si dhe periudhën e vlefshmërisë.

2. Operatori duhet të verifikojë certifikatën e operatorit që e furnizon atë.

Neni 36

Rregullat për njoftimin e aktivitetit

Rregullat e detajuara për procedurën e njoftimit të aktivitetit nga operatorët, sipas shkronjës "a", të pikës 1, të nenit 34, dhe forma e certifikatës së operatorit, sipas nenit 35, të këtij ligji, përcaktohen me vendim të Këshillit të Ministrave, me propozimin e ministrit përgjegjës për bujqësinë.

KREU VI

TREGTIA ME VENDET E TJERA

Neni 37

Rregullat e importit të produkteve biologjike

1. Një produkt biologjik, i prodhuar në një vend tjetër, vendoset në tregun e vendit tonënëse importuesi, i cili ka njoftuar aktivitetin e tij, sipas nenit 34, të këtij ligji, siguron që ky produktështëprodhuar në përputhje me rregullat ekuivalente.

2. Produktet e certifikuara nga trupa e kontrolli të vendeve anëtare të Bashkimit Europianose të njohura si ekuivalente nga KomisioniEuropian, konsiderohen ekuivalente, në kuadër të këtij ligji.

3. Rregullat e hollësishme dhe kushtet për importin e produkteve biologjike përcaktohen me vendim të Këshillit të Ministrave, me propozimin e ministrit përgjegjës për bujqësinë.

KREU VII

INFORMIMI

Neni 38

Shkëmbimi i informacionit

Për të garantuar se një produkt është prodhuar në përputhje me këtë ligj, autoriteti kompetent, komisioni i prodhimit biologjik, trupat e kontrollit dhe autoriteti kombëtar i ushqimitduhet të shkëmbejnë informacionet për rezultatet e kontrolleve të kryera, sa herë të jetë e nevojshme.

Neni 39

Informacioni statistikor

1. Informacioni statistikor vjetor për prodhimin biologjikmblidhet dhe përpunohet nga sektori i statistikës në ministri dhe dërgohet për publikim në INSTAT.

2. Treguesit statistikorë për prodhimin biologjik përcaktohen sipas programit statistikor zyrtar. Forma dhe përmbajtja e informacionit statistikor përcaktohen me urdhër të ministrit përgjegjës për bujqësinë.

KREU VIII

KUNDËRVAJTJET ADMINISTRATIVE DHE MASAT

Neni 40

Kundërvajtjet

1. Shkeljet e dispozitave të këtij ligji, kur nuk përbëjnë vepër penale, përbëjnë kundërvajtje administrative.

2. Nëse gjatë procesit të prodhimit të produkteve biologjike operatorët biologjikë shkelin kërkesat e përcaktuara në këtë ligj, trupat e kontrollit ndërmarrin masat, sipas katalogut të sanksioneve.

3. Përveç masave, sipas pikës 2, të këtij neni, në rastet e shkeljeve të rënda ose me ndikim të zgjatur, merren edhe këto masa:

a) kur në prodhimin biologjik përdoren produkte dhe substanca që nuk përfshihen në listën e përcaktuar në nenin 16, të këtij ligji, produkti nuk certifikohet si biologjik;

b) në rast konstatimi të kontaminimit të produktit, sipas përcaktimit të bërë në shkronjën "nj", të nenit 3, të këtij ligji, produkti nuk certifikohet si biologjik;

c)në rastin e gjetjes së një mashtrimi nga operatori, trupa e kontrollit i heq certifikatën operatorit;

ç)në rast se operatori përsërit mbi dy herë shkeljet, të cilat cenojnë statusin biologjik të produktit, operatorit i hiqet certifikata dhe nuk ka të drejtë aplikimi për një periudhë 12-mujore, nga data e heqjes së saj.

4. Trupës së kontrollit i hiqet miratimi kur:

a) nuk përmbush kërkesat e përcaktuara në shkronjën "a", të pikës 3, të nenit 31, të këtij ligji;

b) nuk vazhdon të përmbushë kriteret e miratimit, të përcaktuara në pikën 2, të nenit 31, të këtij ligji;

c) nuk përmbush kërkesat e përcaktuara në pikat 4, 5 dhe 6, të nenit 31, të këtij ligji.

Neni 41

Ankimi

1. Kundër masave të përcaktuara në nenin 40,të këtij ligji, mund të bëhet ankim me shkrim tek autoriteti kompetent, brenda 10 ditëve nga data e marrjes dijeni për masën e vendosur.

2. Autoriteti kompetent duhet t'i përgjigjet ankimit brenda 15 ditëve nga data e paraqitjes së ankimit.

3. Ekzekutimi i vendimit bëhet sipas procedurave të përcaktuara në ligjin për kundërvajtjet administrative.

KREU IX

DISPOZITAKALIMTARE DHE TË FUNDIT

Neni 42

Nxjerrja e akteve nënligjore

1. Ngarkohet Këshilli i Ministrave të nxjerrë aktet nënligjore në zbatim neneve 13, 18, 24, 29, 31,32, 33, 36 dhe 37, të këtij ligji.

2. Ngarkohet ministri përgjegjës të nxjerrë aktet nënligjore në zbatim të neneve 9,16, 22 dhe 39, të këtij ligji.

Neni 43

Dispozita kalimtare

1. Deri në miratimin e akteve nënligjore, në zbatim të këtij ligji, mbeten në fuqi aktet nënligjore të dala në zbatim të ligjit nr.9199, datë 26.2.2004, "Për prodhimin, përpunimin, certifikimin dhe tregtimin e produkteve "Bio"", për sa nuk bien në kundërshtim me këtë ligj.

2. Produktet dhe substancat e përdorura sipas ligjit nr.9199, datë 26.2.2004, "Për prodhimin, përpunimin, certifikimin dhe tregtimin e produkteve "Bio"", por që nuk përfshihen në listën e përcaktuar në pikën 2, të nenit 16 dhe në pikën 2, të nenit 22, të këtij ligji, mund të vazhdojnë të përdoren edhe 12 muaj pas hyrjes në fuqi të këtij ligji.

Neni 44

Shfuqizimet

Me hyrjen në fuqi të këtij ligji, ligji nr.9199, datë 26.2.2004, "Për prodhimin, përpunimin, certifikimin dhe tregtimin e produkteve "Bio"", të ndryshuar, shfuqizohet.

Neni 45

Hyrja në fuqi

Ky ligj hyn në fuqi 15 ditë pas botimit në Fletoren Zyrtare.

KRYETARI

Ilir META

Miratuar në datën 27.10.2016

Këshilltarë: Manjola Merlika

Xhilda Pinci

Drejtor i Shërbimit Juridik: Alban Brati